

ben a legkülönbébb irányzatok képviselői is. Nem integrátori szerepre törekszünk, de szeretnénk, ha az önszervezés alapján kibontakozó szabadság önrendező szabadsággá válna. Aggódunk is, mert vannak erők, amelyek ezt a tendenciát anarchiának minősítik és a visszarendezés hívei. Munkálkodásunkkal ezt az ürgyvet szeretnénk határozottan cáfolni.

KÉRDÉS: Szándékában áll-e az Új Márciusi Frontnak szociáldemokrata pártot létrehozni?

Újhelyi Szilárd: A többpártrendszer távlatokban elkerülhetetlen. Ezt azonban nem lehet egyik napról a másikra bevezetni, és a társadalomban kell hogy kialakuljon rá az igény. A mi fő gondunk éppen az, hogy eltávolítsunk minden szellemi s egyéb akadályt, ami ennek az organikus szerveződésnek az útjában áll.

KÉRDÉS: Létezik-e ma Magyarországon olyan csoportosulás, amelyik elismeri, hogy párttá akar szerveződni?

Domonkos István (Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság): Nem tudok róla, de az biztos, hogy mi nem. Mi, három évvel ezelőtt, itt, a népfrent székházában alakítottuk meg ezt a társaságot. Alapvető elveink között a nemzeti függetlenség, s az egész magyarság képviselete szerepel, ugyanis – mint talán tudják – a magyar nép egyharmada határainkon kívül rekedt. Vissza akarunk térni Európához, további célunk a közép-európai integráció, a körülöttünk lévő nemzetekkel barátságban élni. Emellett rendkívül fontosnak tartjuk az alkotmány újjáalakítását és egy alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását. Eddig 500 tagunk van és arra törekszünk, hogy – ha majd lehet – parlamenti képviselőt állítsunk.

KÉRDÉS: Nem áll-e fenn a veszélye annak, hogy egy „szellemi Libanon” alakul ki Magyarországon?

Domonkos István: Mi nem látunk ilyen veszélyt, de a hatalom részéről időnként felvetik ezt a gondolatot. Viszont azok az értelmiségi csoportok, amelyekről itt szó esett, abban biztosan egyetértenek; semmilyen körülmények között nem szabad megengedni, hogy a jelenlegi belpolitikai helyzet robbanásig feszüljön. Az alternatív csoportok között már ma konszenzus áll fenn és ebben jelentős szerepe van a népfrentnek is.

KÉRDÉS: Milyen átfedések vannak a különböző alternatív csoportok és a párt között? Kik azok, akik többnek is tagjai lehetnek?

Horváth László (HNF): Ezek egymást metsző körök. A párt ma már nem tiltja meg a tagjainak, hogy a különböző alternatív szervezetekbe belépjenek. Éppen ellenkezőleg: arra biztatja őket, hogy érdeklődésük, lelkiismeretük, tisztességük alapján vegyenek részt a munkálkodásukban, mert a politikai pluralizmus így, s csak így válhat gyakorlattá Magyarországon.

*

A krónikás megjegyzése: üdvözlendő lenne, ha ilyen találkozókra a jövőben nemcsak külföldi vendégek kedvéért kerülhetne sor...

LÁSZLÓ ÁGNES

– Az interjú megjelenése után nem sokkal alig kaptam levegőt, amikor a televízióból megtudtam, hogy a könyv 260 forintért került bolti forgalomba...

– Engem is meglepett. Az első ígéret szerint alacsony példányszámban és olcsón lett volna kapható. Ehhez képest a Kossuth Kiadó tizenötezer példányban adta ki és véleményem szerint igen magas áron. Sietek megjegyezni, hogy néhány feltételezéssel ellentétben a könyv eladási ára nem az én kasszámat növeli. A 260 forintból nem egészen tíz forint az enyém, ami a törvényes honoráriumnak felel meg.

– A tizenötezer példány szinte napok alatt elfogyott, és, mint hallok, piacra került a második kiadás, bár ez a könyvön nincs jelölve.

– Igen. Engem is meglepett a siker. A visszajelzésekből természetesen inkább a pozitívak jutnak el hozzám. *Gosztonyi Péter* (Bern

TEGNAPI KÉRDÉSEK, HOLNAPI VÁLASZOK

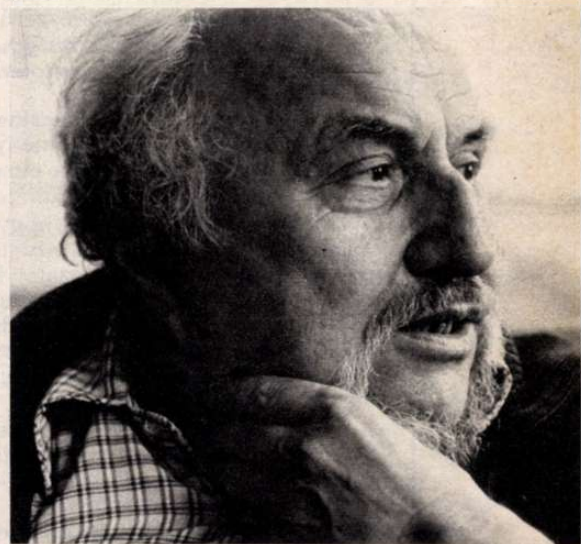
Augusztusban jelent meg lapunkban beszélgetésem Hegedüs Andrással. Azóta a politika szándékával egybecsengve változatlanul folyik a közelmúlt, a félmúlt újragondolása. Erről beszélgettünk, de ennél csak egy izgalmasabb témánk volt: jövőnk lehetséges változatai.

– a szerk.) jelezte, hogy recenziót ír a Die Zeitbe, külföldi barátaim örülnek. *Zsille Zoltán*, előző „szerzőtársam” nem vette jó néven a könyvemet. Könyvem megjelenése nyomán sok meghívást kaptam. Januárig szinte minden szabad időm be van táblázva. Vitákra és felolvasóestekre járok, szerte az országban. Ezeknek a vitaesteknek a központjában, nem nehéz kitalálni, 1956 áll.

– Az 56-os „népi nemzeti felkelés”, ahogy maga az eseményeket a könyvében nevezi, mostanában más publikációkban is megjelenik. *Eörsi István* könyve a „második nyilvánosság” terméke. Annyit elmondhatok róla, hogy az író 1956 után elítélték, s az írás a börtönélményeiről szól. A nyilvánosság előtt soha nem beszélteünk eddig arról, hogy hány embert ítéltek halálra és végeztek ki 1956 után az októberi események miatt.

– Ez a magyar történelem egyik legutadat-hasadásosabb helyzete. Magyarországon a második világháború után háborús bűntettek miatt kb. 200 embert végeztek ki, beleértve *Bárdossyt* és *Szálait* is. Gondolja végig,

mekkora népiirtás a világháború, s bármilyen fájdalmas kimondani, ugyanennyi embert ítéltek halálra a hivatalos adatok szerint 1956 okán. Ha a száraz statisztikát nézzük, számunkra a világháború négy évig tartott, az 56-os felkelés pedig 10 napig. Könyvemben érintőlegesen elemzem az ezt követő helyzetet. 56 után a pártfunkcionárius ellenzék kerül a hatalomra. (Ezt én megkülönböztetem a *Nagy Imréhez* kötődő demokratikus ellenzéktől: *Donáth*, *Losonczy* stb.) A pártfunkcionárius ellenzék azonban „neosztálinista”. Ebben az esetben a hangsúly a „neo”-n, az „új”-on van. A neosztálinista hatalom képviselői a rendteremtésben csak a sztálinistákra tudtak támaszkodni. Ma még nem ismeretesek az 56-os vádiratok, de *Kéry József*ét, kollégistatársamét és barátomét sikerült megnéznem. Egyetlen épkezláb tény nincs az ügyiratában. *Kéry* ellen végül az a vád: beleegyezett, hogy a győri rádióban bemondjanak valamit, amit *Szigethy Attila*, a megyei forradalmi bizottság elnöke már előtte megengedett. Nyolc évet kapott. *Szigethy Attila*, aki Győrben 1956 októberében el akarta kerülni a katonai konfliktus kiszélesedését, tőlem kért tankokat és katonákat. Később letartóztatták, vallatás közben meghalt, feltehetően öngyilkos lett. Nemrégien beszéltem egy tábornokkal. Őt *Maléter Pállal* együtt tartóztatták le. Másnap reggel, november 4-én *Piros László* lépett a cellájába és megkérdezte: „Most kivel vagy, velünk

vagy ellenünk?” A kérdés azért érdekes, mert *Piros* civilben volt – Moszkvából rendelték haza –, az illető pedig akkor még ténylegesen a honvéd vezérkar főnöke. Azzal vádolták, hogy beszélt az angol és a jugoszláv attaséval. A koronatanú járta ki, hogy egyáltalán fogadja őket. Hazaárulásért három évet kapott, amit később hatra emeltek, mert kiderült, hogy hazaárulásért ennyi a minimum.

– *Fel-fellángoló viták ellenére szó sincs Nagy Imre közeli vagy későbbi rehabilitációjáról.*

– A kormány nagy késésben van a temetést illetően. Más véleményekkel ellentétben én úgy gondolom, mégiscsak él még olyan tanú, aki tudja, merre nyugszik *Nagy Imre*, *Szilágyi József*, *Gimes Miklós*. Úgy hallottam, *Nagy Imre* lánya nemcsak az apja végtisztességéhez ragaszkodik, de az apjával együtt szeretné látni az ötvenhatos fegyveres harcokban elesettek temetését is.

– *Mi a véleménye a nyilvános temetésről?*

– Ellenzem, ahogy kétségeim voltak *Rajk* temetéséről, méreteit és a formáját tekintve is. Egy nemzet életében olyan katarzis, mint ami 1956. október 6-án történt – egyszer is elég. Angliában sem ismétlődött meg *Beckett Tamás* megkövetése. Nézetem szerint csendes végtisztesség, családi körben, kellő tisztelettel illesse meg végre őket...

– *Néhány hete megszólalt Farkas Mihály fia, Vladimir. Arról beszélt, hogy az ötvenes évek Államvédelmi Hatóságában ő csak egy*

csavar, noha fontos csavar volt. Ugyanakkor hallgat az AVH egykori főnöke, Péter Gábor. Nem ad felvilágosítást ezekről az évekről senkinek. Számomra nem világos, hogy az ötvenes évek torzult jogpolitikáját miért nem tárjuk következetesen a nyilvánosság elé...

– Nem óhajtok Farkas Vladimir személyéről nyilatkozni, nem akarom magamat kitenni rágalmozási pernek. Ugyanakkor nem hallgathatom el azt a véleményemet, hogy Farkas még most, utólag sem ítéli el érdemlegesen a sztálinizmust. Pedig időszerű lenne az akkori és a mai sztálinizmus elleni kiállása, ami fontosabb, mint önmaga mentetegetése. Farkas tesz ugyan bizonyos felelősségelhárító manővereket, de nem beszél arról az ideológiáról, amiben hitt, abban a vulgáris marxista-leninista ideológiának nevezett sztálinizmusban, aminek nevében ő vert, vagy parancsot adhatott a verésre – és ami számára felmentést jelentett. Péter Gábor természetesen még ennyit sem tehet, nincs abban a helyzetben, az ő esetében a felelősség nem lehet kérdés. Farkas annyiban menthető, hogy akkor fiatal volt és könnyebb volt eszköznek megnyerni. Nagyon melegen támogatom a gondolatot, hogy Szász Béla „Minden kényszer nélkül” című könyve végre a nagyközönség elé kerüljön. A könyv tökéletes természetrajzát adja annak a közegnek, ahol a koncepciók perek megszülettek, összeálltak, ahogy ez a színjáték véres valósággá válik. Más hasonló, jó könyvek megjelenése is időszerű lenne.

– A nyilvánosság előtt máig nem rehabilitálták az ötvenes évek pártonkívüli – nem kommunista – áldozatait.

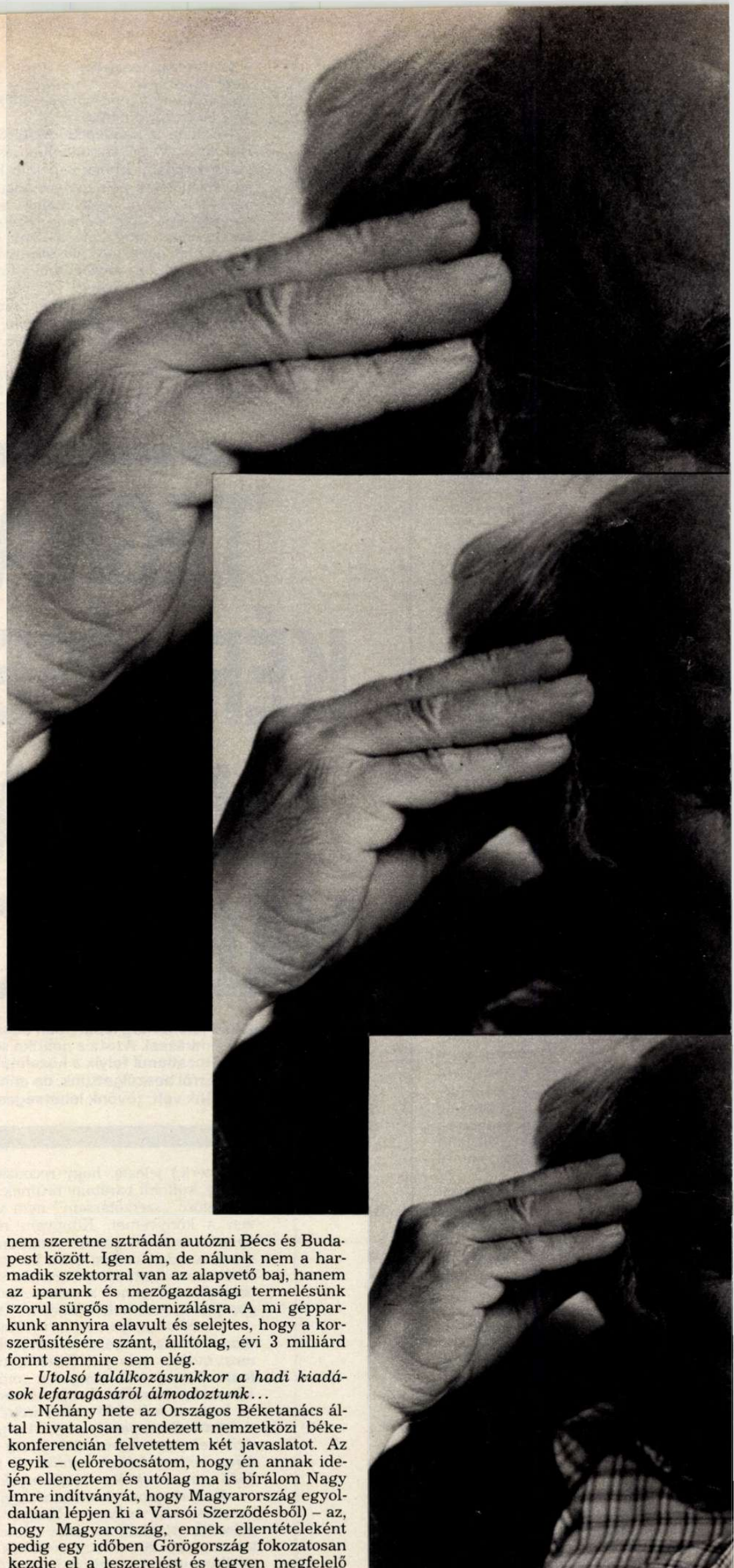
– Igen. Úgy mondják, Recsken közbüntényesek is dolgoztak. Véleményem szerint Recskre azokat zárták, akik ellen nem sikerült semmiféle vádat összefércleni. Miért nem lehet végre kimondani, hogy csekély hányadtól eltekintve igenis egy törvénytelen politika törvénytelen áldozatai törték ott a követ? Gondolkodjunk el azon, hogy 1953 óta eltelt 35 év... Az 1848-as forradalom következményeitől az 1880-as években már minden elítélt, illetve annak hozzátartozója mentesült.

– Mire ez a beszélgetés megjelenik, megválasztják az új miniszterelnököt. A Reformban elmondta, a maga jelöltje Németh Miklós. Érdekelne a véleménye, milyen változásokat tartana a legsürgetőbbnek.

– Az új miniszterelnök mellett például szükségét érzem két gazdasági csúcsmisztérium életre hívásának. Az egyik az Országos Tervhivatal és a PM egyesüléséből jönne létre, s mint gazdasági csúcsmisztérium működne. Élére olyan reformközgazdászok képzene, mint például Antal László. A minisztérium a pénzügyi-gazdasági folyamatokat kísélné figyelemmel, különös tekintettel a pénzügyi (monetáris) vonatkozásokra. A másik a gazdaságpolitikai minisztérium lehetne, hozzá tartozna az Ipari Minisztérium, az ÁBMH, a MÉM, az Országos Anyag- és Árhivatal, valamint a külkereskedelem. Feladata a magyar gazdaság teljes átszervezése, modernizálása. Ezzel a csúcsszervvel megszabadulnánk a sztálinista-szovjet „glavkizmus”-tól, azaz a vállalatoknak dirigáló főigazgatóságoktól, trösztöktől, összetákoltt nagyvállalati központoktól. Miniszternek Nyers Rezsőt gondolnám, aki maga köré tudná szervezni az élenjáró reformközgazdászokat.

– Amikor magához jöttem, a Nyugatnál újabb tiltakozó aláírásokat gyűjtöttek Bős-Nagymaros ellen!

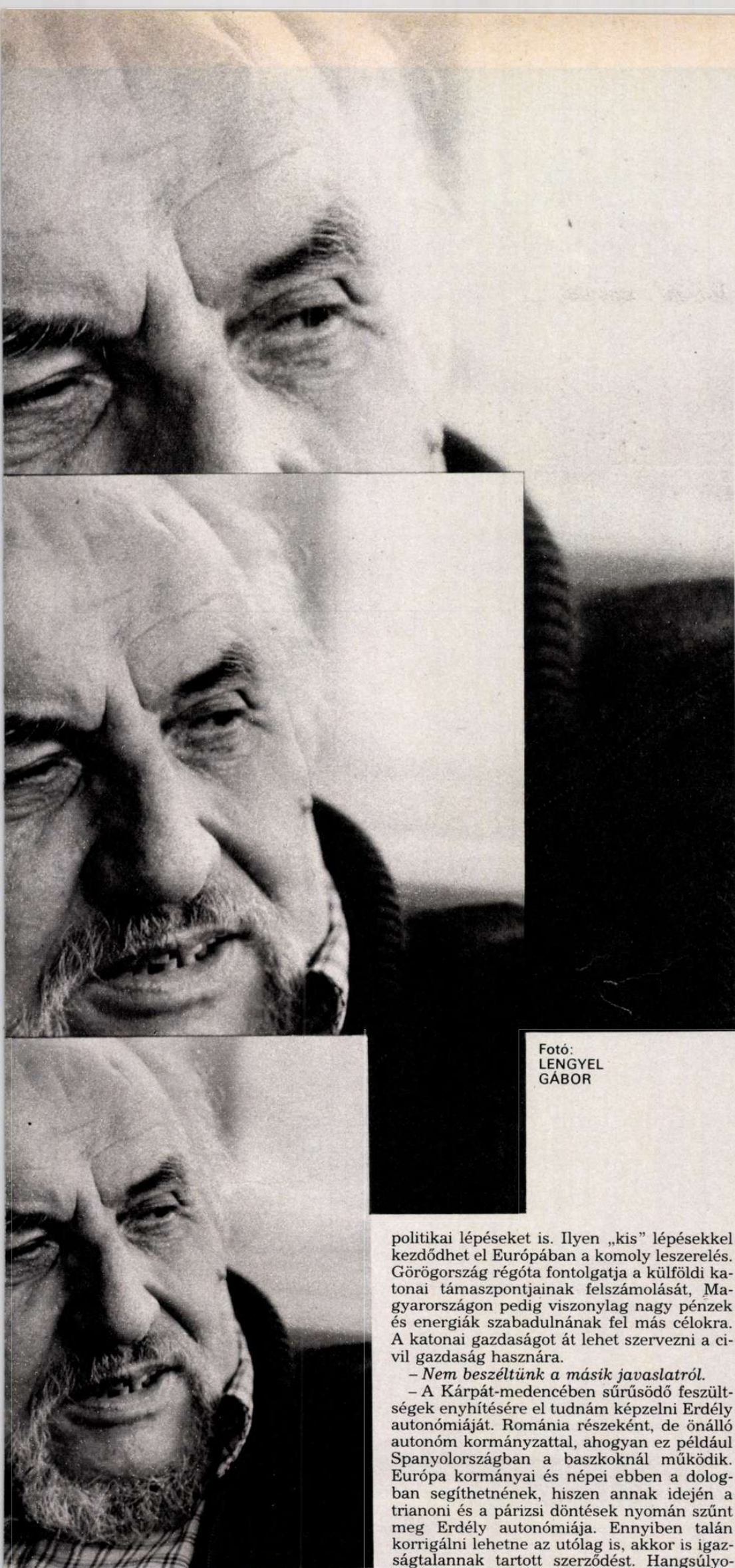
– Számításaim szerint, ha minden hátrányát kiküszöböljük az erőműnek – úgy, ahogy azt a környezetvédők és a zöldek szeretnék –, akkor pontosan a duplájába kerül a tervezett költségnek, azaz 120 milliárd forintba. A Budapest-Bécs találkozó sem kerülne 200 milliárdnál kevesebbe. Az ötletnek nagyon örülnék, ha mi gazdag ország lennénk, mert ki

nem szeretne sztrádn autózni Bécs és Budapest között. Igen ám, de nálunk nem a harmadik szektorral van az alapvető baj, hanem az iparunk és mezőgazdasági termelésünk szorul sürgős modernizálásra. A mi gépparkunk annyira elavult és selejtes, hogy a korszerűsítésére szánt, állítólag, évi 3 milliárd forint semmire sem elég.

– Utolsó találkozásunkkor a hadi kiadások lefaragásáról álmodoztunk...

– Néhány hete az Országos Béketanács által hivatalosan rendezett nemzetközi békekonferencián felvettem két javaslatot. Az egyik – (előrebocsátom, hogy én annak idején elleneztem és utólag ma is bírálok Nagy Imre indítványát, hogy Magyarország egyoldalúan lépjen ki a Varsói Szerződésből) – az, hogy Magyarország, ennek ellentétéleként pedig egy időben Görögország fokozatosan kezdje el a leszerelést és tegyen megfelelő

Fotó:
LENGYEL
GÁBOR

politikai lépéseket is. Ilyen „kis” lépésekkel kezdődhet el Európában a komoly leszerelés. Görögország régóta fontolgatja a külföldi katonai támaszpontjainak felszámolását, Magyarországon pedig viszonylag nagy pénzek és energiák szabadulnának fel más célokra. A katonai gazdaságot át lehet szervezni a civil gazdaság hasznára.

– *Nem beszélünk a másik javaslatról.*

– A Kárpát-medencében sűrűsödő feszültségek enyhítésére el tudnám képzelni Erdély autonómiáját. Románia részeként, de önálló autonóm kormányzattal, ahogyan ez például Spanyolországban a baszkoknál működik. Európa kormányai és népei ebben a dologban segíthetnének, hiszen annak idején a trianoni és a párizsi döntések nyomán szűnt meg Erdély autonómiája. Ennyiben talán korrigálni lehetne az utólag is, akkor is igazságtalannak tartott szerződést. Hangsúlyo-

zom: Erdély nem válna ki Romániából, de önkormányzatot kapna, ahol románok, magyarok, szászok közösen rendezik ügyeiket.

– *Kell attól tartanunk, hogy a reformfolyamatot itthon megbuktatják?*

– A folyamat, sajnos, visszafordítható. A reformszocializmust választotta Kína és a Szovjetunió, ezen az úton jár Magyarország, Lengyelország, Szlovénia, Horvátország. Amikor ezt az utat választottuk, nem jelentette azt, hogy kilábalunk a sztálinizmusból is. Hogy ezekben az országokban néhol a válság tünetei jelentkeznek? Hogyne, ugyanakkor mindenütt sokkal jobb a helyzet, mint Romániában. A sztálinizmus elfedi a bajokat. Albánia, Románia, Észak-Korea „vonala” nem változik, de valószínűleg a reformot választja majd Csehszlovákia és az NDK is. Ebben az esetben a sztálinizmus marginális lesz és jelentéktelenné zsugorodik, ha viszont a resztalinizáció következik be, akkor én csak egy vízióról tudok beszélni. Ezzel a fantomképpel szoktam riogatni a nyugati hallgatóságomat is, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy folytassanak pozitív külpolitikát Kelet felé, mert a folyamat nekik is súlyos bajokat jelentene. Lényegében ennek érdekében agítált New Yorkban Szaharov is.

– *Mit jelentene a resztalinizáció győzelme?*

– Saigontól kezdve Kínán és a Szovjetunió áttérve a délkelet-európai országokat is beleértve létrejöhetne egy új sztálinista blokk, ami gazdaságilag nagyon gyenge és szegény, de létszámát tekintve óriási és brutális katonai erő képviselne. Ez a brutális, militáns fölény könnyedén sodorná egy harmadik, de egyben utolsó világháborúba az emberiséget, amivel szemben a NATO modern haditechnikai fölénye ellenére tehetetlenek és gyengének bizonyulna. Ezért lehetne végzetes hatású a reformok bukása, a sztálinizmus restaurációja.

– *Vidéki útjain találkozok a megyei, városi pártvezetőkkel. Vitatkoznak-e magával? A nézeteivel?*

– Szinte soha nem jönnek el meghallgatni, nem találkozom velük. Kár, mert az új típusú pártvezető akkor tarthatja pluralistának magát, ha minden eszmére nyitott és képes összevetni a látottakat, hallottakat saját eszmerendszerével. Úgy látom, hogy vidéken az emberek félnek a helyi hatalmasságoktól, és ezek ellenállásán bukik meg a vidéki alternatív csoportok szerveződése. Ma minden a fővárosban alakul, vidéki támogatás nélkül.

– *Az egyik előadásában arról beszélt, hogy 1985 óta Magyarországon a gazdasági pangás a jellemző. Tart ez még?*

– Nemcsak hogy tovább tart, de sok jel mutat arra, hogy a vállalkozási kedv meredeken csökken, s ebben nem kifejezetten az adó játssza a főszerepet, hanem az, hogy a kiterjedt bürokratikus kontrollapparátusok mást sem tesznek, mint az egyébként is megfogyatkozott vállalkozókat tovább szorongatják. A kreatív erőket azonnal fel kell szabadítani, mert „tettek nélkül elfogy a hit”.

– *Amikor azt olvastam, hogy megkapja a miniszterelnöki nyugdíját, először arra gondoltam, hogy mennyi irigye lesz, aztán meg arra, talán megcsináltatja a pénzből azt a hatalmas beázást, ami a nappali szobája mennyezetén diszeleg.*

– 1973 májusában egy délelőtt kizártak a pártból. A bürokrácia példásan működött. Délután Köpeczi Béla, az Akadémia főtítkára közölte, hogy elvesztettem az állásomat, este otthon már várt egy rendőrségi idézés Haraszti Miklós Darabbér című tanulmánya okán. Eltelt néhány év és mint a Kontakta Alkatrészgyár gazdasági tanácsadója mentem rokkantnyugdíjba. Mit kezdek a pénzzel? Életemben először gépirónót fogadtam, aki leírja a jegyzeteimet és egy könyvtárost, aki a feleségemmel végre rendbe teszi szanaszét heverő irataimat, és könyvtáram darabjait.

SESZTÁK ÁGNES